

I. ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

УДК 332.68(477)

ОСОБЛИВОСТІ РЕГІОНАЛЬНОГО ПІДХОДУ ДО РЕНТНОЇ ПАРАДИГМИ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

**С. М. Іванюта, доктор економічних наук;
В. Ф. Іванюта, кандидат економічних наук**

Рентна парадигма формується на основі поліпшення використання інноваційних можливостей, адаптації галузевих структур виробничої, природно-ресурсної, соціальної сфери до системи міжрегіонального поділу праці, підвищення ефективності мобілізації, розподілу і перерозподілу рентних доходів для підтримки необхідного рівня соціально-економічного зростання

Питання регіонального підходу щодо ефективного використання природно-ресурсного потенціалу були і залишаються об'єктом багатьох досліджень учених, зокрема Б. М. Данилишина, О. І. Дація, Я. В. Ковалюк, М. Х. Корецького, М. А. Хвесика, А. С. Лисецького та ін.

Метою наших досліджень є теоретико-методологічне обґрунтування регіонального підходу до формування рентної парадигми щодо використання ресурсного потенціалу в аграрному виробництві.

Аналіз і оцінка природокористування в аграрній сфері дають підставу визначити основні недоліки, що призводять до неефективного використання природних ресурсів, зокрема землі:

- недосконала система оцінки, обліку

природних ресурсів і формування ренти як природно-ресурсної, так і виробничої сфери, що не забезпечує якісне і більш повне залучення рентоносних галузей до оподаткування. Об'єктивна оцінка якості землі як бази оподаткування може бути одержана завдяки бонітуванню земельних угідь, яке бажано проводити кожні 3–5 років;

- невідповідність платежів, що вилучаються власниками у суб'єктів господарювання, їх реальним рентним доходам. Власність на землю як і грошово-майновий капітал приносить певну частку доходу, який повинен розподілятися між державою, власником землі та орендатором. Власник землі повинен сплачувати рентні платежі державі, одержуючи від орендатора плату за використання земельної ділянки, достатню для сплати податку та для власного використання. Фіксований податок, що сплачують суб'єкти господарювання, не забезпечує надходження до державного бюджету рентних платежів у повному обсязі;

- недостатньо розвинута система взаємовідносин між власником, орендатором і державою. В даний час в аграрному секторі виробництва спостерігається парадоксальна

ситуація, коли одночасно набувається від використання такої ситуації, що характеризується так: частка бюджету в доходу від ві частини, у втрат, який пай над втрат, доходу від ві лишається у

Аграрна сфера має великий потенціал розвитку аграрного виробництва:

- природно-ресурсний потенціал (світловий, тепловий, водний, біологічний);
- біологічний потенціал (тваринницький, птахівницький, бджільницький, садівницький, огородницький);
- трудовий потенціал (молоді, жінки);
- територіальний потенціал (аграрні райони);

родних власників. Виробничий потенціал (технічний, механічний, електричний, тепловий, холодовий) може бути використаний в даний час для виробництва продукції сільськогосподарських засоби виробництва, транспортної переробки кінцевого споживача.

- грошовий потенціал (гроші) як регулятор і стабілізатор економічного життя в процесі обігу й обміну грошима, з формуванням грошової накопичення і інвестицій.

Підвищення ефективності використання природних ресурсів вимагає нової оцінки. Кожен ресурс повинен бути оцінений, у господарстві повинен бути неощадно. Якісні характеристики економічної родючості повинні бути розташовані у тій частині за рівнем вкладень, різні наслідки, що призводять до земельної ренти. З

ситуація, коли власник земельної ділянки є одночасно найманим працівником на ній. Дохід від використання земельного паю розподіляється так: частково спрямовується до місцевого бюджету у виді фіксованого податку; друга частина, у вигляді орендної плати за земельний пай надходить власнику, а третя частина доходу від використання земельної ділянки залишається у землекористувача.

Аграрна сфера України має значний ресурсний потенціал, який можна згрупувати таким чином:

- природно-земельні та водні, мінерально-сировинні та повітряний басейн, сонячний (світловий) і природно-тепловий потенціал;
- біологічні – рослинний і тваринний світ, тобто всі форми життя, починаючи від простіших до вищих організмів, з погляду їх виробничих властивостей і корисності для людського буття;
- трудовий потенціал – сукупність природних властивостей людей (їх здоров'я, психофізичний стан) і набуті в процесі життя (професійні, інтелектуальні, соціально-етичні), які можуть здійснювати трудову діяльність, як у даний час, так і в перспективі, здатну забезпечити виробництво споживчих властивостей;
- засоби виробництва, відтворені людиною для ведення землеробства, і тваринництва, транспортування, зберігання, промислової переробки, доведення до стадії обміну і кінцевого споживання;
- грошові ресурси, що виступають важелем цінової та фінансово-кредитної політики, регулятором і стимулюючим механізмом економічного життя активізації загального процесу обігу й обміну, інвестицій і поточних витрат, з формуванням і використанням фондів нагромадження і споживання.

Підвищення ефективності використання природних ресурсів неможливе без їх грошової оцінки. Кожен ресурс, який не має оцінки, у господарському обігу експлуатується неощадно. Якісні властивості землі, рівень її економічної родючості, вологозабезпеченості, розташування у тих чи інших кліматичних зонах за рівнем вкладень і витрат складаються різні наслідки, що є основою диференціальної земельної ренти. Земельним ресурсам у мате-

ріальному аграрному виробництві належить провідне місце з-поміж інших природних компонентів. Аналіз динаміки структури угідь України свідчить, що структура сільськогосподарських угідь не відповідає європейським стандартам. У 2008 р., як і 56 років тому, їх площа становила дві третини території України (близько 70 %). У структурі сільськогосподарських угідь рілля в середньому по Україні становить 78 %, у деяких областях – (Вінницькій, Черкаській, Кіровоградській, Херсонській) – 90 %, а в окремих районах – понад 95 %. Така висока розораність земель не зустрічається в жодній з економічно розвинутих країн світу: у США та Великій Британії – від 16 до 19 %, Німеччині та Франції – 33 %, Італії – 31 %. [1]. В Україні розроблено «Національну програму охорони земель на 1996–2010 рр.» [2], якою передбачений комплекс заходів, спрямованих на збереження, відтворення та поліпшення стану земельних ресурсів. Заплановані ґрунтозахисні заходи виконуються на 10 % і менше.

Основні напрями збереження та підвищення потенціалу земельних ресурсів пов'язані насамперед із використанням їх у сільському господарстві, де зосереджено 71,4 % усіх земель.

До найважливіших серед цих напрямів належать:

- поліпшення структури розподілу земель за власниками та землекористувачами, приведення її у відповідність до вимог сучасних економічних відносин;
- удосконалення структури сільськогосподарських угідь, приведення їх площ у відповідність до екологообґрунтованих норм, насамперед скорочення площ ріллі на 5–10 млн га і переведення деградованих, малопродуктивних земель у природні кормові та лісові угіддя;
- оптимізація структури посівних площ і сівозмін;
- застосування технологій, що забезпечують збереження та підвищення вмісту в ґрунтах гумусу та основних поживних речовин. До складу природних відносяться лісові ресурси. Нині лісові площі становлять близько 17 % території України, – це низький показник порівняно з середньосвітовим (31,8 %) та європейським (33,45 %). Площі лісів і запаси деревини

УДК 332.68(477)

ХОДУ ГАННЯ ІНИ

ування ренти як виробничої сфери, більш повне залучення до оподаткування. Ініціативи як бази оподаткування завдяки бонітуванням проводили

жів, що вилучали в господарюванні доходом. Власність земельний капітал привласню, який повинен бути власником землі повинен сплачувати, одержуючи від використання земельної ренти податку та для оподаткування податок, подарювання, не державного бюджету обсязі;

а система взаємодії орендатором і аграрному секторі парадоксальна

в них значно менші, ніж в інших державах Європи: Румунія – 26 %. Словаччина – 41, Польща – 28, Німеччина – 30, Білорусь – 35, Росія – 46 [3]. На одного мешканця України припадає близько 0,18 га вкритої лісом площі. Цього вкрай недостатньо, адже лісові екосистеми, на відміну від аграрних, де щорічно відбувається відчуження урожаю з полів, характеризуються послідовним нарощуванням біомаси й різноманітністю вирощуваної продукції. На суші лісові екосистеми, різні за площею, чергуються з трав'янистими екосистемами та орними землями, тобто перебувають у постійній взаємодії. А це, на нашу думку, ще один природний чинник економічного зростання в Україні, який повинен мати вартісну оцінку. В цьому відношенні сільське і лісове господарство можна розглядати як керований механізм територіального регулювання штучних екосистем, удосконалення структури землекористування, регулювання родючості ґрунту, поліпшення стану довкілля.

Діюча класифікація лісів, покладена в основу організації лісового господарства в Україні, не забезпечує збереження лісів і раціонального використання лісових ресурсів. Доцільно замінити її на класифікацію лісів за напрямками та режимом господарського використання. Постає також питання про вудосконалення структури лісовиробничого комплексу, обґрунтування якого традиційно базувалося на використанні сировинних лісових ресурсів і охоплювало два блоки: лісогосподарський і лісопромисловий комплекси.

З 80-х рр., основним напрямом використання лісів України став екологічний. Оскільки потужність лісів нині перебуває в межах лише близько 40 % від необхідної для утилізації викидів вуглекислого газу, постає завдання подвоєння площі лісів в Україні як найбільш ефективного еколого-економічного заходу. Таке зростання площі лісу можливе за рахунок його розширеного відтворення в процесі раціоналізації інших видів землекористування, відновлення змінених і порушених ландшафтних комплексів.

Нагальною потребою є повне заліснення захисних смуг уздовж залізниць і автомобільних шляхів із метою запобігання забрудненню

аглоландшафтів і, відповідно, сільськогосподарської продукції свинцем та іншими техногенними інгредієнтами. Актуальне завдання – опрацювання норм співвідношення площі лі, луків, лісу, водотоків і водойм залежно від кліматичних, ґрунтових умов і рівня землеробства в різних регіонах України. Державним комітетом лісового господарства України розроблена програма збільшення лісистості площі 16 тис. га з метою підтримання необхідної екологічної рівноваги та лісовідновлення на площі 33,6 тис. га з цією метою виникає необхідність виростити 417 млн шт. якісного матеріалу для садіння та заготовити 0,8 тис. насіння лісових культур і створити 18,9 тис. га об'єктів природно-заповідного фонду. Фінансування запланованих заходів здійснюється з кошторисів отриманих від реалізації продукції лісництва (87 %) та з держбюджету біля 13 %. Загальні витрати на виконання запланованих робіт становлять 2123 млн грн [3]. Важлива роль належить біологічно адаптованим в агроландшафти лісосмугам. Витрати на їх відновлення і насадження із держбюджету становлять 25 млн грн. Підвищення врожайності сільськогосподарських культур на захищених полях у 5–6 разів перевищує витрати пов'язані з вилученням під лісонасадження земель. Створення систем захисних лісонасаджень в агроландшафтах сприяє їх удосконаленню та формуванню нових, – лісоаграрних ландшафтів як високопродуктивних, біологічно стійких і саморегулятивних систем. Вони здатні протистояти руйнуванню ґрунтів, зниженню їхньої родючості, оптимізувати структуру угідь, раціоналізувати використання земель.

Важливою складовою природно-ресурсного потенціалу є водні ресурси. На жаль, для України на початку нового століття характерним є як кількісне, так і якісне виснаження водних ресурсів через їх забруднення. Як уже зазначалося, забезпеченість населення України ресурсами річкового стоку досить низька. На 1 км її території припадає в середньому 86,8 тис. м обсягів місцевого річкового стоку, що в 4 рази менше, ніж у середньому в світі, і у 5,7 разів менше, ніж у Європі. До того ж регіони України мають різкі відмінності щодо

Україна
Закарпатська
Волинська
Рівненська
Чернігівська
Івано-Франківська
Житомирська
Хмельницька
Сумська
Херсонська
Тернопільська
Чернівецька
Львівська
Полтавська
Вінницька
Черкаська
Кіровоградська
Миколаївська
АР Крим
Одеська
Луганська
Харківська
Запорізька
Київська
Дніпропетровська
Донецька

овідно, сільськогоспо-
 нцем та іншими техно-
 . Актуальне завдання
 ввідношення площ ріл-
 і водойм залежно від
 умов і рівня культури
 регіонах України. Дер-
 господарства України
 пшення лісистості на
 підтримання необхід-
 и та лісовідновлення
 цією метою виникає
 117 млн шт. якісного
 заготовити 0,8 тис. т
 і створити 18,9 тис.
 овідного фонду. Фі-
 х заходів здійсню-
 ланих від реалізації
) та з держбюджету
 ти на виконання за-
 ть 2123 млн грн [3].
 іологічно адаптова-
 смугам. Витрати на
 ня із держбюджету
 двищення врожай-
 их культур на захи-
 еревищує витрати,
 ід лісонасадження
 захисних лісонаса-
 прияє їх удоскона-
 ах, – лісоаграрних
 ктивних, біологіч-
 них систем. Вони
 нню ґрунтів, зни-
 тимізувати струк-
 використання зе-
 родно-ресурсного
 і. На жаль, для
 поліття характер-
 існе виснаження
 уднення. Як уже
 населення Украї-
 у досить низька.
 є в середньому
 річкового стоку,
 єдньому в світі,
 опі. До того ж
 цмінності щодо

забезпеченості ресурсами як поверхневих, так і підземних вод. Розвиток на базі розміщення окремих видів мінеральних ресурсів водомісткого промислового виробництва в районах недостатньої водності призвів до необхідності проведення значних спеціальних заходів щодо забезпечення водою не тільки виробництв, а й населення. Це призводить, як відомо, не лише до подорожчання продукції, збіднення ПРП, а й до погіршення його екологічних показників унаслідок великих обсягів скидання забруднюючих речовин.

Гостро постає проблема забезпечення водними ресурсами. Наявність малих річок на Україні становить близько 3736 [4]. Донедавна

(до розпаду Радянського Союзу) головний акцент здійснювався на запобігання руйнування берегів і замулювання річок і водойм, однак досвід останніх років показав, що для захисту водних ресурсів не можна обмежуватися створенням лісових смуг лише вздовж берегів річок. На нашу думку, лісоохоронні насадження доцільно висаджувати на всій площі водозбору, де вони мають сприяти випаданню додаткових атмосферних опадів, перехоплювати і переводити в товщу ґрунту поверхневий стік із сільськогосподарських угідь, попереджаючи таким чином змив і розмив родючого ґрунту, замулення й забруднення річок і водойм мінеральними добривами (табл.).

Таблиця

Забезпеченість населення регіонів України основними компонентами ресурсів навколишнього природного середовища [5]

АР Крим та області	Ранг	Індекси забезпеченості				Інтегральний індекс забезпеченості	Рівень забезпеченості
		територією	ресурсами місцевого річкового стоку	лісовими площа, ми	площами захищених територій		
Україна		1	1	1	1	1	
Закарпатська	1	0,83	5,97	2,74	2,20	2,94	Високий
Волинська	2	1,59	1,98	3,21	2,83	2,40	
Рівненська	3	1,42	1,89	3,42	2,57	2,33	
Чернігівська	4	2,03	2,52	2,63	1,70	2,22	
Івано-Франківська	5	0,80	3,04	2,21	2,74	2,20	
Житомирська	6	1,71	2,08	3,68	0,89	2,09	Помірно високий
Хмельницька	7	1,16	1,39	0,96	4,15	1,92	
Сумська	8	1,45	1,73	1,63	2,24	1,76	
Херсонська	9	1,92	0,11	0,47	3,48	1,50	
Тернопільська	10	0,99	1,50	0,84	2,17	1,38	
Чернівецька	11	0,72	1,27	1,42	1,28	1,17	Середній
Львівська	12	0,66	1,73	1,26	0,74	1,10	
Полтавська	13	1,41	1,10	0,68	1,18	1,09	
Вінницька	14	1,20	1,29	0,89	0,24	0,91	
Черкаська	15	1,18	0,66	1,05	0,50	0,85	
Кіровоградська	16	1,71	0,76	0,58	0,15	0,80	Помірно низький
Миколаївська	17	1,55	0,42	0,32	0,87	0,79	
АР Крим	18	0,86	0,34	0,58	1,20	0,75	
Одеська	19	1,09	0,14	0,32	0,83	0,60	
Луганська	20	0,82	0,52	0,58	0,41	0,58	
Харківська	21	0,87	0,53	0,64	0,22	0,57	Низький
Запорізька	22	1,11	0,29	0,11	0,57	0,52	
Київська	23	0,52	0,44	0,74	0,15	0,46	
Дніпропетровська	24	0,71	0,22	0,16	0,15	0,31	
Донецька	25	0,44	0,19	0,16	0,24	0,26	

Серед складових природно-ресурсного потенціалу в господарстві мало використовуються ресурси вітру та сонця. У ФРН встановлено близько 60 тис. сонячних батарей, кожна з яких протягом року дала змогу зберегти приблизно 600 л рідкого палива. В Україні ж намагання використовувати вітряні установки (наприклад, у Криму) не мали не тільки фінансової підтримки, але й достатнього розуміння їх значущості. Необхідно також оцінити стан платежів за використання природних ресурсів і за їх забруднення, а також розробити нормативно-правове регулювання в галузі природоохоронних і екологічних стандартів.

Аналізуючи й оцінюючи природні ресурси, необхідно мати на увазі регіональну різноманітність, зумовлену ландшафтним різноманіттям території країни. Питання про «ландшафтне різноманіття» є актуальним не тільки у зв'язку з дослідженням ПРП України, а й у плані реалізації «Програми екологічної мережі України на 2000–2015 рр.» [4], яка передбачає розробку рекомендацій і методів щодо

збереження та відтворення ландшафтної різноманітності, в тому числі проведення оцінки сучасного стану природних ландшафтів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Томін Є. Ф. Основні шляхи досягнення конкурентоздатності реформованих аграрних підприємств (наукові та практичні рекомендації) / Є. Ф. Томін. – Полтава : Тетра, 2001. – 138 с.
2. Національна програма охорони земель 1996–2010 рр. // Економіка АПК. – 2007. № 1. – С. 29–30.
3. Обласна цільова програма комплексного розвитку лісового господарства Ліси Полтавщини до 2015 р., затверджена рішенням Полтавської обласної ради на 29 червня 2004 р.
4. Програма екологічної мережі України 2000–2015 рр. // Економіка АПК. – 2007. № 1. – С. 31–33.
5. Економіка природокористування і охорона довкілля / НАН України ; Рада з вивчення продуктивних сил України / відп. ред. Б. М. Данилишин. – К., 2005. – 376 с.

УДК 339.9:346

МЕРЕЖА ГЛОБАЛЬНОГО ДОГОВОРУ УКРАЇНИ ТА ЇЇ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ НОВОЇ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

О. Л. Климко, кандидат економічних наук

Досягнення цілей стабільного розвитку потребує нових інструментів і методів міжнародної співпраці. Одним із важелів стабільного розвитку став Глобальний Договір ООН (ГД), який започаткував співпрацю між бізнесовими структурами світу, недержавними громадськими організаціями, трудовими колективами провідних компаній і агенціями ООН з метою підтримки соціальних, екологічних принципів, які мають забезпечити значні інституційні покращення в усіх країнах. Метою статті є дослідження тенденцій формування мережі Глобального Договору в Україні. Основні завдання – аналіз принципів Глобального Договору, цілей розвитку тисячоліття ООН і адаптованих

цілей для України, а також впливу Глобального Договору на розвиток корпоративної соціальної відповідальності бізнесу.

Глобальний Договір не є «регуляторним механізмом». Експерти ООН зазначають, що він «не вимагає» від компаній і «не оцінює» діяльність компаній [2], а в більшій мірі спирається на ціннісні механізми – суспільну відповідальність, прозорість і усвідомлений власний інтерес компаній, трудових колективів і громадянського суспільства. Головні принципи, на основі яких діє Глобальний Договір, створюють механізм поступального розвитку, як для рівня окремого колективу, так і для цілої країни або регіону. Метою є прагнення отри-